

ปรัชญาธรรมจากกระต่ายในปีเถาะ

นายสุชญา ศิริธัญญกร

ป.ธ.๙, พธ.บ.(สังคมศึกษา) พธ.ม.(พระพุทธศาสนา)

ความนำ

กระต่ายเป็นสัญลักษณ์ในปีเถาะ หลายคนอยากได้กระต่ายมาครอบครอง ไม่ว่าจะเป็นกระต่ายทอง กระต่ายเงิน กระต่ายแก้วมณี กระต่ายแก้วประพาฬ กระต่ายโลหะ กระต่ายสังข์ กระต่ายศิลา หรือกระต่ายที่มีชีวิตก็เป็นสัตว์ที่สวยงาม อยากได้ดูชม ทำไม ในคืนวันเพ็ญ ดวงจันทร์มีรูปรูปกระต่าย^๑ จึงไปปรากฏให้หมู่มนุษย์เห็นได้และปรารถนาอยากได้ และมีมนุษย์หลายคน เช่นฌกบัตินิต ก็ต้องการกระต่ายจากดวงจันทร์^๒ ซึ่งเป็นความปรารถนาที่ไม่น่าปรารถนา หลายคนคงเคยได้ยินคำว่า “ข้าพเจ้า ไม่มีงา ไม่มีถั่ว ไม่มีข้าวสาร ท่านจงบริโภคข้าพเจ้าตัวสุดท้ายด้วยไฟนี้ แล้วเจริญสมณธรรมอยู่ในป่าเถิด”^๓ เพราะยอมสละชีวิตให้แก่พราหมณ์ที่ปฏิบัติธรรม จึงได้มีรูปรูปกระต่ายบนดวงจันทร์ หรือดังคำที่พระราชกุมารตรัสกับยักษ์ว่า สสบัณฑิตสำคัญท้าวสักกะนี้ว่า เป็นพราหมณ์ จึงยอมให้พักอยู่เพื่อจะให้สรีระของตน เหตุอันนั้นแล จันทิมเทพบุตร จึงมีภาพกระต่ายปรากฏสมประสงค์ของโลกอยู่ทุกวันนี้^๔ ในอรรถกถาชาดกภาคเจ็ดกล่าวไว้ว่าสสบัณฑิตนั้น สำคัญสักพราหมณ์ แม้นี้ว่า ผู้นี้เป็นพราหมณ์ จึงพูดว่า วันนี้เชิญท่านเคี้ยวกินสรีระของเราในที่นี้แห่งเดียวเถิด แล้วให้อาศัยคือให้อยู่พักเพื่อให้สรีระของตนเป็นทานอย่างนี้แล้ว จึงได้ให้สรีระเพื่อเป็นอาหารแก่สักกะพราหมณ์ ท้าวสักกะเทวราชจึงปีบเอารสอันเกิดแต่บรรพตมาเขียนเป็นภาพกระต่ายไว้ในมณฑลพระจันทร์ นับแต่นั้นมาเพราะภาพกระต่ายนั่นเอง จันทิมเทพบุตรนั้นชาวโลกจึงรู้กันทั่วว่า กระต่ายกระต่ายดังนี้ จันทิมเทพบุตรมีรูปกระต่ายปรากฏแจ่มกระจ่างอย่างนี้ สมประสงค์คือยังความพอใจของโลกให้เจริญรุ่งโรจน์อยู่จนทุก

^๑ พุ.วิ.(ไทย) ๒๖/๑๑๗๑/๑๗๗.

^๒ พุ.เปต.(ไทย) ๒๖/๒๑๓/๒๐๒, พุ.ชา.ทสก.(ไทย) ๒๗/๑๗๑/๓๕๑.

^๓ พุ.เปต.(ไทย) ๒๖/๖๔/๑๖๙.

^๔ พุ.ชา.ตังสตี.(ไทย) ๒๗/๙๓/๕๕๓.

วันนี้ และเรื่องนี้ก็เป็นเรื่องอัศจรรย์ อยู่ตลอดกับ ในอรรถกถาัมชฌิมนิกาย มัชฌิมปิณณาสกัและอรรถกถาชาดกภาคสามกล่าวสิ่งที่ตั้งอยู่ด้วยปาฎิหาริย์ ไว้ว่า ในภัทรกัปนี้ จะมีภาพกระต่ายอยู่บนดวงจันทร์ตลอดซึ่งเป็นหนึ่งในสี่ อย่าง และในอรรถกถาอังคุตตรนิกาย กล่าวไว้ว่า ภาพรอยกระต่ายบนดวงจันทร์นั้นแหละ เป็นปัจจัยส่งเสริมให้พระมหาสิวเถระได้บรรลุบรรลอรหัตต์ โดยท่านใช้ภาพกระต่ายบนดวงจันทร์มาเปรียบเทียบกับศีลของตนว่าไม่มีมลทิน และในอรรถกถาขุททกนิกาย วิมานวัตถุ กล่าวไว้ว่า เพราะมีตรารูปกระต่าย ดังนั้นดวงจันทร์ซึ่งเป็นราชาแห่งดวงดาว จึงมีชื่อเรียกว่าสสี บ้าง ซึ่งมีความหมายถึงกระต่ายนั่นเอง เมื่อถึงเวลาวันเพ็ญพวกมนุษย์และเทวดาเกิดอาหารเอื้อเพื่อขึ้นมากินอบน้อมสสีสิ่งที่มีตรากระต่ายคือพระจันทร์ที่ปรากฏในวันเพ็ญฉัตรโตหมู่เทพชั้นไตรทศแม่ทั้งหมดยอมมอบน้อมท่านนั้น ก็ฉนั้น ส่วนเรื่องราวกระต่าย จะเป็นเช่นไร อ่านเรื่องนี้ แล้วจะได้เรียนรู้เรื่องกระต่ายที่ไม่เคยปรากฏที่ไหนมาก่อน ที่ผู้เขียนได้เรียงร้อยแล้วเป็นถ้อยคำแล้ววิเคราะห์ และนำข้อคิดปรัชญาธรรมมาให้เรียนรู้และประพฤติปฏิบัติตาม ก็จะได้รับ ความมีโชคในปีกระต่าย บทความนี้ เป็นเทศนาโดยสังเขป ดุจกระต่าย กระโดดแก่ผู้มีปัญญาน้อย มีข้อความสรุปได้ดังนี้

ความหมายและลักษณะของกระต่าย

กระต่ายเป็นสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม มีขนาดเล็ก ขนปุย หูยาว ที่พบอาศัยอยู่ตามป่าทั่วไป ในประเทศไทย มีชนิดเดียว คือ กระต่ายป่า ซึ่งมีขนสีน้ำตาล ใต้หางสีขาว ขุดดินเป็นโพรงอาศัย ส่วนที่นำมาเลี้ยงตามบ้านมีหลายชนิดและหลายสี ในคัมภีร์อภิธานวรรณานาหน้า๗๔๕ กล่าวถึงสัตว์ที่กระโดดไปชื่อว่าสสะ ซึ่งแปลว่ากระต่าย อีกความหมายหนึ่ง คือเครื่องมือสำหรับขุดมะพร้าวที่กะเทาะเปลือกแล้ว ใช้ตอกกลวดเป็นฟันบนหน้ากระดาน นอกจากนี้ยังมีคำที่เกี่ยวกับกระต่าย เช่น **กระต่ายขมจันทร์** หมายถึงวิธีรำละครท่าหนึ่ง เพลงเสภา ๒ ชั้น ของเก่าพวกเพลงเกร็ด กระต่ายขมเดือน ก็ว่า **กระต่ายต้องแล้ว** วิธีรำละครท่าหนึ่ง **กระต่ายตีมตุ้ม** หมายถึงอาการที่ตื่นตกใจง่ายโดยไม่ทันสำรวจให้ถ่องแท้ก่อน **กระต่ายเต็น** หมายถึงเพลงไทยของเก่าสำหรับทำเพลงเร็ว ถ้ำร้อง เป็นเพลง ๒ ชั้น **กระต่ายสามขา** หมายถึงยืนกราน ไม่ยอมรับ กระต่ายขาเดียว ก็ว่า **กระต่ายหมายจันทร์** หมายถึงผู้ชายหมายปอง

ผู้หญิงที่มีฐานะดีกว่า ในแม่สมัยเด็ก ก็เคยได้ยินมาว่า กระจ่ายกับเต่าวิ่งแข่งกันกันว่า ใครจะถึงเส้นชัยก่อนกัน แต่เพราะกระจ่ายประมาทเต่า จึงปล่อยให้เต่าคลานไปก่อน ส่วนตนเองขอหลับสักครู่หนึ่ง แต่เมื่อตื่นขึ้นมา ก็เห็นกระจ่ายใกล้ถึงเส้นชัยแล้ว แม้ตนเองจะวิ่งสุดกำลังก็เข้าทีหลังเต่าอยู่ดี จึงแพ้ในที่สุด นึกตำหนิตัวเองว่าเพราะความประมาทแท้ๆ จึงพ่ายแพ้อย่างไม่น่าให้อภัย

กระจ่ายโพธิสัตว์กับการบำเพ็ญบารมี

ในจรียาปิฎก กล่าวถึงการที่พระโพธิสัตว์สมัยที่เสวยพระชาติเป็นกระจ่ายไว้ว่า ในกาลเมื่อเราเป็นกระจ่าย เทียวอยู่ในป่า มีหญ้า ใบไม้ ผักและผลไม้เป็นภักษา เว้นจากการเบียดเบียนผู้อื่น ในกาลนั้น ลิง สุนัขจิ้งจอก ลูกนาค และเราเป็นสหายอยู่ร่วมกันมาพบกันทั้งเวลาเย็นเวลาเช้า เราสั่งสอนสหายเหล่านั้นในกุศลธรรมและอกุศลธรรมว่าท่านทั้งหลาย จงเว้นบาปกรรม จงตั้งอยู่ในกรรมอันงาม เราเห็นพระจันทร์เต็มดวงในวันอุโบสถจึงบอกแก่สหายเหล่านั้นว่า วันนี้เป็นวันอุโบสถ ท่านทั้งหลายจงตระเตรียมทานทั้งหลาย เพื่อให้แก่ทักษิณียบุคคล ครั้นให้ทานแก่ทักษิณียบุคคลแล้ว จงรักษาอุโบสถ สหายเหล่านั้นรับคำของเราว่า สาธุ แล้วได้ตระเตรียมทานต่างๆ ตามสติกำลัง แล้วแสวงหาทักษิณียบุคคล เรานอนคิดถึงทานอันสมควรแก่ทักษิณียบุคคลว่า ถ้าเราพึงได้ทักษิณียบุคคล เราจักให้อะไรเป็นทาน งา ถั่วเขียวถั่วเหลือง ข้าวสาร และเปรี๊ยะ ของเราไม่มี เราเลี้ยงชีวิตด้วยหญ้า ถ้าทักษิณียบุคคลมาสักท่านหนึ่ง เพื่อขอยังสำนักของเรา เราพึงให้ตนของตน ทักษิณียบุคคลจักไม่ไปเปล่า ท้าวสักกะทรงทราบ ความดำริของเราแล้ว แปลงเพศเป็นพราหมณ์เสด็จเข้ามายังสำนักของเรา เพื่อทรงทดลองทานของเรา เราเห็นพราหมณ์นั้นแล้วก็ยินดี ได้กล่าวคำนี้ว่า ท่านมาถึงในสำนักของเรา เพราะเหตุแห่งอาหารเป็นการดีแล วันนี้เราจักให้ทานอันประเสริฐที่ใครๆไม่เคยให้แก่ท่าน ท่านผู้ประกอบด้วยศีลคุณ การเบียดเบียนผู้อื่นไม่ควรแก่ท่าน ท่านจงไปนำเอาไม้ต่างๆมาก่อไฟขึ้น เราจักปิ้งตัวของเรา ท่านจักได้กินเนื้อที่สุก พราหมณ์รับคำแล้ว มีใจร่าเริง นำเอาไม้ต่างๆมาจัดทำเชิงตะกอนใหญ่ ก่อไฟโพล่งขึ้น ณ ที่นั่นทันที เราสลดตัวอันมีธุลีแล้ว เข้าไปนั่งอยู่ข้างหนึ่งในเมื่อกองไม้ลุกโชนแล้ว เราโดดลงในท่ามกลางระหว่างเปลวไฟ น้ำเย็น

อันผู้ใดผู้หนึ่งต่ำลงแล้ว ย่อมระงับความกระวน กระวายและความร้อน ย่อมให้ความยินดีและปีติ ฉันทในกาลเมื่อ เราเข้าไปยังไฟที่ลุกโพลง ก็ฉันทนั้น ความกระวนกระวายทั้งปวงย่อมระงับ ดุจดั่งลงในน้ำเย็นฉะนั้น เราได้ให้แล้ว ซึ่งกายทั้งสี่โดยไม่เหลือ คือ ขน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก และชิ้นเนื้อหทัยแก่พราหมณ์ ในอรรถกถาหมัชฌิมนิกาย มัชฌิมปิณฑาสกกล่าวไว้ว่า สมัยที่เป็นกระต่ายยอมทอดตัวลงในกองเพลิงที่ลุกโชน ยึดจิตใจของพวกยาคกที่มาถึงแล้วได้ แท้จริง ทานย่อมให้สัคคสมบัติในโลก ให้มารสมบัติ ให้พรหมสมบัติ ให้จักรพรรดิสมบัติ ให้สาวกบารมีญาณ ปัจเจกโพธิญาณ อภิสัมโพธิญาณ ในอรรถกถาชาดกภาคสาม กล่าวไว้อีกว่า พระโพธิสัตว์บังเกิดในกำเนิดกระต่าย อยู่ในป่า ก็ป่านั้นได้มีเชิงเขา แม่น้ำและป้างจันตคาม มารวมกันแห่งเดียว สัตว์แม่อื่นอีก ๓ ตัว คือ ลิง สุนัขจิ้งจอก และนาก ได้เป็นสหายของกระต่าย สัตว์แม่ทั้ง ๔ เป็นบัณฑิตอยู่ร่วมกัน ถือเอาเหยื่อในที่ที่เป็นที่โคจรของตนๆ แล้วมาประชุมกันในเวลาเย็น สสบัณฑิตให้อิวาทแก่สัตว์ทั้ง ๓ ว่า พึงให้ทาน พึงรักษาศีลพึงกระทำอุโบสถกรรม สัตว์ทั้ง ๓ รับอิวาทของสสบัณฑิตนั้นแล้ว เข้าไปยังพุ่มไม้อันเป็นที่อยู่อาศัยของตนๆ อยู่ เมื่อกาลล่วงไปอยู่อย่างนี้ วันหนึ่ง พระโพธิสัตว์มองดูอากาศเห็นดวงจันทร์ รู้ว่าพรุ่งนี้เป็นวันอุโบสถ จึงกล่าวว่า พรุ่งนี้เป็นวันอุโบสถ แม่ท่านทั้ง ๓ จงสมათานศีลรักษาอุโบสถ ทานที่ผู้ตั้งอยู่ในศีลแล้วให้ ย่อมมีผลมาก เพราะฉะนั้น เมื่อยาคกมาถึงเข้า ท่านทั้งหลายพึงให้รสอาหารที่ควรกินแล้วจึงค่อยกิน สัตว์ทั้ง ๓ รับคำแล้วพากันอยู่ในที่ที่เป็นที่อยู่ของตน ๆ พอวันรุ่งขึ้น ... ได้มีพราหมณ์ไปยังสำนักของสสบัณฑิต แม่เมื่อสสบัณฑิตนั้นกล่าวว่า ท่านมาเพื่ออะไร ก็กล่าวเหมือนอย่างนั้นนั่นแหละ พระโพธิสัตว์ฟังดังนั้นก็มีความชื่นชมโสมนัส กล่าวว่า ท่านมายังสำนักของเราเพื่อต้องการอาหารได้ทำดีแล้ว วันนี้ข้าพเจ้าจักให้ทานที่ยังไม่เคยให้ ก็ท่านเป็นผู้มีศีลจักไม่ทำปาณาติบาต ท่านจงไปรวมไม้พินนานาชนิดมาก่อไฟ แล้วจงบอกข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจักเสวยสละตนโดดลงในกองไฟ เมื่อร่างกายของข้าพเจ้าสุกแล้วท่านพึงกินเนื้อแล้วกระทำสมณธรรม เมื่อจะเจรจากับท้าวสักกะนั้นจึงกล่าวว่า กระต่ายไม่มีงา ไม่มีถั่วไม่มีข้าวสาร ท่านจงบริโภคเราผู้สุกด้วยไฟนี้ แล้วเจริญสมณธรรมอยู่ในป่าเถิด ท้าวสักกะสดับถ้อยคำของสสบัณฑิตแล้ว จึงเนรมิตกองถ่านเพลิงกองหนึ่งด้วยอาณูภาพของตนแล้วบอกแก่พระโพธิสัตว์ พระโพธิสัตว์ลุกขึ้นจากที่นอนหญ้าแพรกของตน

แล้วไปที่กองถ่านเพลิง คิดว่า ถ้าสัตว์เล็ก ๆ ในระหว่างขนของเรามีอยู่ สัตว์เหล่านั้นอย่าตายด้วยเลย แล้วสับตัดตัว ๓ ครั้ง บริจาร่างกายทั้งสิ้นในทานมุข (ปากทางของทาน) กระโดดโลดเต้นมีใจเบิกบาน กระโดดลงในกองถ่านเพลิงเหมือนหงส์กระโดดลงในกอบปทุม แต่ไฟไม่อาจทำความร้อนแม้สักเท่าขุมขนในร่างกายของพระโพธิสัตว์ ได้เป็นเสมือนเข้าไปในห้องหิมะฉะนั้น พระโพธิสัตว์เรียกท้าวสักกะมากล่าวว่า ไฟที่ท่านก่อไว้เย็นยิ่งนักไม่อาจทำความร้อนแม้สักเท่าขุมขนในร่างกายของข้าพเจ้า นี้อะไรกัน ท้าวสักกะตรัสว่า ท่านบัณฑิต เรามีใช้พราหมณ์ เราเป็นท้าวสักกะมาเพื่อจะทดลองท่าน พระโพธิสัตว์จึงบรรลือสีหนาทว่า ข้าแต่ท้าวสักกะ พระองค์จงหยุดพักไว้ก่อนเถิด หากโลกสันนิบาตทั้งสิ้นจะพึงทดลองข้าพเจ้าด้วยทาน จะไม่พึงเห็นความที่ข้าพเจ้าองค์ไม่เป็นผู้ประสงค์จะให้ท่านเลย ท้าวสักกะจึงตรัสกะพระโพธิสัตว์ว่า สสบัณฑิต คุณของท่านจงปรากฏอยู่ตลอดกับทั้งสิ้นเถิด แล้วทรงบีบบรรพตถือเอาอาการเหลวของบรรพต เขียนลักษณะของกระต่ายไว้ในดวงจันทร์ แล้วนำพระโพธิสัตว์มาให้นอนบนหลังหญ้าแพรกอ่อนในพุ่มไม้ป่านั้นนั้นแหละในไพรสณฑ์นั้น แล้วเสด็จไปยังเทวโลกของพระองค์ทีเดียว บัณฑิตทั้ง ๔ พร้อมเพรียงบันเทิงอยู่พากันบำเพ็ญศีล รักษาอุโบสถกรรมแล้วไปตามยถากรรม ในอรรถกถาจริยาปิฎกกล่าวถึงตอนที่กระต่ายกระโดดเข้ากองไฟไว้ว่า แม้พระโพธิสัตว์ก็ไม่สามารถทำความร้อนแม้เพียงขุมขนในร่างกายของตนในกองไฟนั้นได้ จึงทำเป็นจุดเข้าห้องหิมะกล่าวกะท้าวสักกะผู้ทรงรูปเป็นพราหมณ์ว่า ท่านพราหมณ์ท่านทำไฟให้เย็นจัด ท่านทำได้อย่างไร พราหมณ์กล่าวว่า แน่ะท่านบัณฑิต ข้าพเจ้ามีใช้พราหมณ์ดอก ข้าพเจ้าเป็นท้าวสักกะมาทำอย่างนี้เพื่อทดลองท่าน พระโพธิสัตว์ได้บรรลือสีหนาทว่า ข้าแต่ท้าวสักกะ ช่างเถิด หากว่าโลกทั้งสิ้นพึงทดลองข้าพเจ้าด้วยทาน ความเป็นผู้ใคร่เพื่อจะไม่ให้ของข้าพเจ้าคงไม่มีอีกแล้ว ใครจะให้ท่านเกิดขึ้น ท่านจะเห็นท่านนั้นได้อย่างไรอีกเล่า ท้าวสักกะตรัสว่า แน่ะท่านสสบัณฑิต คุณธรรมของท่านจงปรากฏอยู่ตลอดกับเถิด แล้วทรงบีบบุญเขาถือเอาอย่างภูเขาวาดลักษณะของกระต่ายไว้ ณ จันทมณฑลแล้วให้พระโพธิสัตว์นอนบนตั่งหญ้าแพรกอ่อนที่พุ่มไม้ในราวป่านั้น แล้วเสด็จกลับเทวโลก บัณฑิตทั้ง ๒ แม้เหล่านั้นก็สมัครสมานเบิกบานบำเพ็ญนิจศีลและอุโบสถศีล กระทำบุญตามสมควรแล้วก็ไปตามยถากรรม

เรื่องราวเกี่ยวกับกระต่าย

กระต่ายเป็นสัตว์ชอบนอน เป็นที่มาแห่งประโยคที่ว่ากระต่ายตื่นตูม ซึ่งเรื่องราวนี้จะเล่าไว้ตอนหน้า ในอรรถกถาสังยุตตนิกาย สคาถวรรค กล่าวไว้ว่า พระผู้มีพระภาคตรัสกับชาวกษัตริย์ศากยะและโกลิยะว่า ตู่ก่อน महाบพิตร พระองค์ไม่เพียงเป็นผู้เชื่อว่ามีบุคคลอื่นเป็นปัจจัย เพราะบุคคลมีผู้อื่นเป็นปัจจัยแล้ว หมู่สัตว์จตุบาททั้งหลายในหิมวันต์อันแผ่ไปตั้งสามพัน โยชน์จึงได้พากันวิ่งเล่นไปยังทะเลด้วยถ้อยคำของกระต่ายตัวหนึ่ง พระองค์จึงไม่ควรมีผู้อื่นเป็นปัจจัย ฉะนั้น คนเราทำอะไร ต้องใคร่ครวญให้ดีไม่เช่นนั้น ก็ไม่เพียงทำให้ตนเองเดือดร้อน คนอื่นไม่รู้เรื่องด้วยก็พลอยตกใจวิ่งหนีไปด้วย ทำอะไรควรใคร่ครวญให้ดี ในอรรถกถาอังคุตตรนิกาย ติกนิบาตกล่าวไว้ว่า กระต่ายได้ฟังเสียงน้ำกลิ้งของผลตาลสุกที่หล่นลงบนพื้นดินแล้วหนีไปด้วย สำคัญว่า แผ่นดินถล่ม แล้ววิ่งไป เรื่องกระต่ายตื่นตูม ในอรรถกถาชาดกเล่าไว้ว่า นานมาแล้ว พระโพธิสัตว์บังเกิดในกำเนิดราชสีห์เจริญวัยแล้วอาศัยอยู่ในป่า คราวนั้นมีดวงตาลปนกับมะตูมอยู่ในที่ใกล้ทะเลด้านทิศตะวันตก ในดวงตาลมีกระต่ายตัวหนึ่งอาศัยอยู่ภายใต้กอลอกอหนึ่งใกล้โคนต้นมะตูม วันหนึ่งกระต่ายนั้นเที่ยวหาอาหารแล้วมานอนอยู่ใต้ใบตาลจึงคิดว่า ถ้าแผ่นดินนี้ถล่ม เราจักไปที่ไหนหนอ ขณะนั้นเอง ผลมะตูมสุกผลหนึ่งหล่นลงบนใบตาล เพราะเสียงใบตาลนั้น กระต่ายจึงคิดว่า แผ่นดินถล่มแน่ จึงกระโดดหนีไปไม่เหลียวหลัง กระต่ายตัวอื่นเห็นกระต่ายตัวนั้นกลัวภัยคือความตายซึ่งกำลังรีบวิ่งหนีไป จึงถามว่า แน่ะผู้เจริญ ท่านกลัวอะไรเหลือเกิน จึงหนีมา กระต่ายนั้นกล่าวว่า ท่านผู้เจริญ อย่ามีวามเลย กระต่ายนั้นวิ่งตามไปข้างหลังพร้อม กับร้องถามว่า ผู้เจริญ ท่านกลัวอะไรหรือ กระต่ายนอกนี้ไม่เหลียวมามองเลย กล่าวว่า แผ่นดินถล่มที่นั่นแม้กระต่ายตัวนั้นก็วิ่งตามหลังกระต่ายตัวที่บอกนั้นไป เมื่อเป็นอย่างนั้น กระต่ายตัวอื่นได้เห็นดังนั้นก็วิ่งตามๆกันไป รวมความว่า กระต่ายตั้งพันตัวร่วมกันหนีไป มฤคแม้พวกหนึ่ง เห็นกระต่ายเหล่านั้นก็ร่วมหนีไปด้วย สุกกรพวกหนึ่ง ระมาตพวกหนึ่ง กระปือพวกหนึ่ง โคพวกหนึ่ง แรดพวกหนึ่ง พยัคฆ์พวกหนึ่ง สีหะพวกหนึ่ง ช้างพวกหนึ่ง เห็นเข้าก็ถามว่า นี่อะไรกัน เมื่อสัตว์เหล่านั้นกล่าวว่า ที่นั่นแผ่นดินถล่มจึงหนีไปด้วย เนื้อที่ประมาณโยชน์หนึ่งได้มีหมู่พวกสัตว์ดิริจฉานขึ้นโดยลำดับ ด้วยอาการอย่างนี้

ในกาลนั้นราชสีห์โพธิสัตว์เห็นพวกสัตว์นั้นกำลังหนีอยู่ จึงถามว่า นี่อะไรกัน
 ครั้นได้ฟังว่า ที่นั่น แผ่นดินถล่ม จึงคิดว่า ธรรมดาแผ่นดินถล่ม ย่อมไม่มีในกาล
 ไหนๆ สัตว์เหล่านั้นจักเห็นอะไรบางอย่างเป็นแน่ ก็เมื่อเราไม่ช่วยชวนชวายน
 สัตว์ทั้งปวงจักพินาศ เราจักให้ชีวิตแก่สัตว์เหล่านั้น ครั้นคิดแล้ว จึงล่องหน้า
 ไปยังเชิงเขาด้วยกำลังราชสีห์ แล้วบันลือสีหนาทขึ้น๓ ครั้ง ณ เชิงภูเขานั้น
 สัตว์เหล่านั้นถูกความกลัวราชสีห์คุกคามจึงได้หันกลับมาเป็นกลุ่มโดยถาม
 กันว่า อะไรกัน ราชสีห์ได้เข้าไปในระหว่างสัตว์เหล่านั้นแล้วถามว่า พวกท่าน
 หนีเพื่ออะไรกัน สัตว์เหล่านั้นกล่าวว่า แผ่นดินถล่ม ราชสีห์ถามว่า ใครเห็น
 แผ่นดินถล่ม สัตว์เหล่านั้นกล่าวว่า ช้างรู้ ราชสีห์จึงถามช้างเป็นต้นไป ช้าง
 เหล่านั้นกล่าวว่า พวกข้าพเจ้าไม่รู้ พวกสีหะรู้ แม้สีหะทั้งหลายก็กล่าวว่า พวก
 ข้าพเจ้าไม่รู้ พยัคฆ์ทั้งหลายรู้ แม้พยัคฆ์ทั้งหลายก็กล่าวว่า พวกข้าพเจ้าไม่รู้
 แรดทั้งหลายรู้ แม้แรดทั้งหลายก็กล่าวว่าพวกโครู้ แม้พวกโคก็กล่าวว่า
 กระบือทั้งหลายรู้ แม้กระบือทั้งหลายก็กล่าวว่า พวกโคลานรู้ แม้โคลาน
 ทั้งหมดก็กล่าวว่า พวกสุกรรู้ แม้สุกรทั้งหลายก็กล่าวว่า พวกมฤครู้ ฝ่ายพวก
 มฤคก็กล่าวว่า ข้าพเจ้าทั้งหลายไม่รู้ พวกกระต่ายรู้ เมื่อพวกกระต่ายถูกถาม
 กระต่ายทั้งหลายจึงแสดงกระต่ายตัวนั้นว่า กระต่ายตัวนี้พูด ราชสีห์จึงถาม
 กระต่ายตัวนั้นว่า สหาย ได้ยินว่าท่านเห็นอย่างนั้นหรือว่าแผ่นดินถล่ม
 กระต่ายนั้นกล่าวว่า จัณนาย ข้าพเจ้าเห็น ราชสีห์ถามว่า ท่านอยู่ที่ไหนจึงได้
 เห็น กระต่ายกล่าวว่า ข้าพเจ้าอยู่ในดงตาลมีต้นมะตูมเจือปน ณ ที่ใกล้ทะเล
 ด้านทิศตะวันตก ด้วยว่า ข้าพเจ้านอนอยู่ใต้ใบตาลในกอตาล ใกล้โคนต้น
 มะตูม ในดงตาลคิดอยู่ว่า ถ้าแผ่นดินถล่ม เราจักไปที่ไหน ในขณะนั้น ข้าพเจ้า
 ได้ยินเสียงแผ่นดินถล่ม จึงได้หนีไป ราชสีห์คิดว่า ผลมะตูมสุกบนใบตาลตกลง
 มาทำเสียงดังก็ก้องเป็นแน่ กระต่ายนี้ได้ยินเสียงนั้น จึงทำความสำคัญให้
 เกิดขึ้นว่า แผ่นดินถล่ม จึงได้หนีไป เราจักตรวดดูให้รู้โดยถ่องแท้ ราชสีห์จึง
 ยึดเอากระต่ายไว้ ปล่อยโยนหมู่มสัตว์ให้เบาใจแล้วกล่าวว่า เราจักรู้แผ่นดิน
 ตรงที่กระต่ายนี้เห็น จะถล่มหรือไม่ถล่มโดยถ่องแท้แล้วจะกลับมา พวกท่าน
 จงอยู่ในที่นี้จนกว่าเราจะมา แล้วยกกระต่ายขึ้นบนหลังแล่นไปด้วยกำลัง
 ราชสีห์วางกระต่ายลงที่ดงตาลแล้วกล่าวว่า มาซิ ท่านจงแสดงที่ที่ท่านเห็น
 กระต่ายกล่าวว่า ข้าพเจ้าไม่อาจจันนาย ราชสีห์กล่าวว่า มาเถิดท่าน อย่างกลัว
 เลย กระต่ายไม่อาจเข้าไปใกล้ต้นมะตูม จึงยืนอยู่ในที่ไม่ไกลแล้วกล่าวว่า นาย

นี่เป็นที่ที่มีเสียงดังกึกก้อง แล้วกล่าวพูดกับโพธิสัตว์ว่า ขอความเจริญจงมีแก่ท่าน ข้าพเจ้าอยู่ในประเทศใด ประเทศนั้นทำเสียงว่า ตูม (ทุทุทุ) แม้ข้าพเจ้าเอง ก็ไม่รู้เสียงลั่นนั้นตรงไหนกัน อะไรทำให้เกิดเสียงว่าตูม ข้าพเจ้าก็ไม่รู้จัก ราชสีห์จึงไปยังโคนต้นมะตูมเห็นที่ที่กระต่ายนอน ณ ภายใต้อาสนวิหาร และผลมะตูมสุกที่หล่นลงเหนือบาตร รู้ว่าแผ่นดินไม่ถล่มโดยถ่วงแต่แล้วจึงยกกระต่ายขึ้นหลังไปยังสำนักของหม่อมฤคโดยฉับพลันด้วยกำลังเร็วแห่งราชสีห์บอกความเป็นไปแล้วกล่าวว่า ท่าน อยากรู้แล้ว ทำหม่อมฤคให้เบาใจแล้วปล่อยให้ไป ก็ถ้าในเวลานั้น จะไม่เพียงมีพระโพธิสัตว์ สัตว์ทั้งปวงก็จะวิ่งลงสู่ทะเลพากันพินาศไป แต่เพราะอาศัยราชสีห์โพธิสัตว์สัตว์ทั้งปวงจึงได้ชีวิตเป็นอยู่ พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า กระต่ายได้ยินผลมะตูมสุกหล่น มีเสียงว่าตูม (ทุทุทุ) ก็วิ่งหนีไป หมูเนื้อได้ฟังถ้อยคำของกระต่ายแล้ว พากันตกใจวิ่งหนีไปด้วย^๕

หรือในอรรถกถาชาดกภาคสี่ได้กล่าวถึงเรื่องการถือเอาสิ่งของของผู้อื่นไปด้วยสามารถแห่งปฏิภาณ เพราะความเป็นผู้ฉลาดในอุบาย ชื่อว่าการล่อลวงดังนี้ว่า บุรุษชาวบ้านผู้มีความซื่อตรงคนหนึ่งนำกระต่ายมาจากป่าวางไว้ที่ฝั่งแม่น้ำแล้วลงอาบน้ำ นักเลงคนหนึ่งเอากระต่ายนั้นวางไว้บนศิระชะแล้วลงอาบน้ำ บุรุษชาวบ้านขึ้นมาแล้วเมื่อไม่เห็นกระต่ายจึงมองหาข้างโน้นข้างนี้ นักเลงเห็นดังนั้นจึงถามบุรุษนั้นว่า มองหาอะไร ท่านผู้เจริญ บุรุษชาวบ้านนั้นตอบว่า ข้าพเจ้าวางกระต่ายไว้ตรงนี้ แต่ไม่เห็นกระต่ายนั้นนักเลงจึงกล่าวว่า แน่ะอันธพาล ท่านไม่รู้ดอกหรือว่า ชื่อว่ากระต่ายทั้งหลายที่บุคคลวางไว้ที่ฝั่งแม่น้ำย่อมหนีไปได้ ท่านดูซิ ฉันท้องเอากะต่ายของตนวางไว้บนศิระชะอาบน้ำด้วยเลย บุรุษชาวบ้านเข้าใจว่าจักเป็นอย่างนั้น เพราะความที่ตนเป็นผู้ไม่มีปฏิภาณจึงหลีกไป ในเรื่องนี้นับว่าเป็นการใช้อุบายวิธีที่ไม่ถูกต้อง เป็นการล่อลวง ไม่ควรเอาเป็นแบบอย่าง

เรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับกระต่าย เช่น หล้ามุงกระต่าย ก็ใช้มุงหลังคาเพื่ออยู่อาศัยได้ กระปุกอมสินตัวกระต่าย ก็ใช้หยอดเงิน เมื่อหยอดเต็มแล้วก็ทุบได้เงินมากมาย เป็นการสอนให้คนเรารู้จักประหยัดเก็บหอมรอมริบ ที่ละเล็กละน้อยไม่นานก็มากมายดังจอมปลวกไม่นานนักก็ใหญ่โต

^๕ พุ.ชา.จตุกก.(ไทย) ๒๗/๘๕-๘๗/๑๗๔.

นอกจากนี้ ด้านอาหาร ในอรรถกถาหาวิภังค์ภาค ๒ กล่าวไว้ว่า เวลาไม่มีเนยใส ก็สามารถใช้น้ำมันที่ทำมาจากกระทายได้ เพราะกระทายเป็นสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม ย่อมมีเนยใส ในปัจจุบันมีผลิตภัณฑ์เกี่ยวกับกระทายหลายชนิด เช่น ยาธาตุน้ำขาวตรากระทายบิน

คติธรรมที่มาจากกระทาย

ให้ชีวิตกระทายกลับได้ชีวิตมารดากลับคืน ในอรรถกถาสังยุตตนิคาย นิทานวรรคกล่าวไว้ว่า มีเรื่องเล่าไว้ว่า ในเวลานายจ๊กกณะเป็นหนุ่มนั้น แล โรคเกิดขึ้นแก่มารดา และหมอบอกว่า ควรได้เนื้อกระทายสดมารักษา จึงจะควร พี่ชายของเขาใช้นายจ๊กกณะไปด้วยสั่งว่า พ่อ เจ้าจงไปเที่ยวหาตุ๊กที่นาเถิด เขาไปที่นั่นแล้ว มีกระทายตัวหนึ่งมาเพื่อจะกัดกินข้าวกล้าอ่อนกระทายนั่น เห็นนายจ๊กกณะ จึงวิ่งไปโดยเร็ว ถูกเถาวัลย์พัน ได้ร้องเสียงดังกิริ กิริ นายจ๊กกณะไปตามเสียงนั้นก็จับกระทายไว้แล้ว จึงคิดว่า เราจักผสมยาแก่มารดา แต่เขาคิดต่อไปอีกว่าข้อที่เราพึงปลงสัตว์จากชีวิตเพราะเหตุแห่งชีวิตของมารดา หากควรแก่เราไม่ แล้วปล่อยกระทายไปด้วยคำว่า เจ้าจงไปบริโภคหญ้าและน้ำกับพวกกระทายในป่าเถิดแล้วกลับมาบ้าน พอกลับถึงบ้าน เขาถูกพี่ชายถามว่า แน่น้องชาย เจ้าได้กระทายแล้วหรือ จึงบอกความเป็นไปนั้น พี่ชายจึงตักนายจ๊กกณะ เขาไปหามารดา ยืนกล่าวคำสัจจอธิษฐานว่า แต่กาลที่ข้าพเจ้าเกิดแล้ว ยังไม่รู้สึกรว่าปลงสัตว์จากชีวิต ด้วยสัจจวาจานี้ ขอให้มารดาขอข้าพเจ้าหายจากโรคเถิด ทันทินั่นเอง มารดาของเขาก็ได้เป็นผู้หายจากโรคแล้ว

กระทายบางครั้งเป็นสัตว์ชอบทำตามผู้อื่น^๖ เช่น เห็นช้างอาบน้ำได้ ก็อยากอาบน้ำเหมือนกับช้างใหญ่ ทำอะไรโดยพลัน ไม่ทันพิจารณา ก็ต้องจมหรือลอยขึ้น เพราะตัวเองมีร่างกายเล็ก ลงน้ำลึกไม่ได้ ดังนั้น คนเรา จะทำอะไร จะทำเลียนแบบผู้อื่น โดยไม่พิจารณาอย่างรอบคอบย่อมเกิดเสียหาย กระทาย ย่อมไม่เป็นมิตรกับศัตรู เช่น สุนัขที่คอยจับกระทายกิน^๗ ดังนั้น มิตรธรรมย่อมเกิดขึ้นไม่ได้

^๖ อ.ทสก.(ไทย).๒๒/๙๙/๒๓๓.

^๗ พ.ชา.ทวาทสก.(ไทย) ๒๗/๑๐๑/๓๙๐.

กระต่ายเกลียดแผ่นดินจึงกระโดดไปมา ในอรรถกถาัมชฌิมนิกาย มูลปณณาสกั ภาค ๒ กล่าวถึงกระต่ายเกลียดแผ่นดินจึงกระโดดไม่หยุดไว้ว่า กระต่ายรังเกลียดแผ่นดิน อุปมาเกี่ยวกับการสนทนาเนื้อเรื่องในที่นี่ดังนี้ ได้ยินว่า แผ่นดินกล่าวกะกระต่ายว่า แน่ะกระต่าย กระต่ายถามว่า นั่นใคร แผ่นดินกล่าวกับกระต่ายว่า เจ้าสำเร็จอิริยาบถทั้งหมดถ่ายอุจจาระและปัสสาวะบนเราเที่ยว ทำไมจึงไม่รู้จักเรา กระต่ายพูดขึ้นว่า ท่านเห็นเราด้วยดีก็ที่อื่นเราเหยียบเป็นเหมือนที่ถูกตองด้วยปลายนิ้ว น้ำที่ปล่อยออกมาก็มีประมาณน้อย กรีสก็เพียงเมล็ดตุ้มกา แต่แม่ที่อันข้างและม้าเป็นต้นเหยียบแล้วเป็นที่ใหญ่ แม้ปัสสาวะของสัตว์เหล่านั้นประมาณเต็มหม้อ อุจจาระก็ประมาณกระเช้า เราพอละกับท่าน จึงกระโดดไปอยู่ในที่อื่น แต่นั่นแผ่นดินกล่าวกะกระต่ายว่า โอ ถึงเจ้าไปไกล เจ้าก็อยู่บนเราแล้ว มิใช่หรือ กระต่ายนั้นเกลียดแผ่นดินนั้นอีก จึงกระโดดไปอยู่ในที่อื่น กระต่ายกระโดดแล้วกระโดดอีกอยู่แม้พันปีอย่างนี้ ก็ไม่อาจพ้นแผ่นดินได้

ในการทำงานเดียวกัน คนผู้ได้สมบัติแปดก็ดี ผู้เอามีลูบลำพระจันทร์และพระอาทิตย์อยู่ก็ดี ย่อมบัญญัติความรอบรู้ ๓ อย่างแต่ไม่อาจเพื่อจะเปลื้องอัตรตวาทะได้ จึงตกอยู่ในวิญญะบ่อย ๆ นั้นเที่ยว ก็คนเหล่านั้นก็เหมือนกระต่ายรังเกลียดแผ่นดินฉะนั้น

คำว่า “หนวดเต่า เขากระต่าย” คำนี้หลายคนคงเคยได้ยิน ซึ่งมีความหมายถึงคนเราไม่ยอมรับในสิ่งหนึ่ง ดุจบุคคลไม่ยอมรับความคมกริบของเขา กระต่าย ยืนกรานเป็นกระต่ายขาคเดียว

ไม่ควรเป็นผู้แตกตื่น หรือในทีฆนิกาย มหาวรรค กล่าวไว้ว่า พระพุทธเจ้าสอนให้ชาวศากยวงศ์และโกถยวงศ์ ให้ไม่เป็นผู้แตกตื่น แล้วตรัสว่า ท่านมหาบพิตรทั้งหลายไม่พึงเป็นผู้แตกตื่น เพราะฝูงสัตว์สี่เท้าในป่าหิมพานต์ซึ่งกว้างทั้งสามพันโยชน์แตกตื่นเพราะคำพูดของกระต่ายตัวหนึ่งได้แล่นไปจนถึงทะเลหลวง เพราะได้ยินได้ฟังเรื่องแผ่นดินถล่ม

อุปมาเปรียบเทียบที่ได้รับจากกระต่าย

เป็นสัตว์ดิรัจฉาน^{๘๘} ในขณะที่กระต่ายติดบ่วงย่อมดิรัจฉาน รอคอยตายเปรียบได้กับคนเรา เมื่อเกิดตัณหาครอบงำย่อมกระสับกระส่าย อยู่ไม่เป็นสุข ดังนั้น คนเราที่มีตัณหาความอยากครอบงำในบางครั้ง จะได้กลายเป็นดุจกระต่ายติดบ่วงก็แล้วกัน เพราะอาการจะปรากฏให้ผู้อื่นได้ทราบได้

กระต่ายเป็นสัตว์รูปสวย แต่ขนมีกลิ่น ซึ่งคนที่เลียงกระต่ายก็จะทราบได้ดี ดังคำที่พระอัมพาลีเถรีกล่าวไว้ว่า เมื่อก่อน ผมของเรามีสีดำ คล้ายกับสีปีกแมลงภู่ มีปลายงอน เตียนวิ กลายเป็นเช่นปอเพราะชรา เมื่อก่อนมวยผมของเรามีกลิ่นหอมจุกอบด้วยดอกมะลิเป็นต้น เต็มด้วยดอกไม้ เตียนวิมีกลิ่นเหมือนขนกระต่าย^{๘๙} เพราะชรา

เป็นสัตว์เล็กที่ไม่อาจสู้สัตว์ใหญ่ได้ ซึ่งคราวหนึ่ง ปสุรปริพาชก จะทำแข่งสนทนาปราศรัยกับพระพุทธเจ้า แต่ก็เป็นไปไม่ได้ เพราะปสุรปริพาชก ต่ำต้อย ส่วนพระพุทธเจ้าสูงสุด ดังนั้น ปสุรปริพาชกไม่อาจมาแข่งคู่ คือจับคู่แข่งขัน เพื่อสนทนาปราศรัยโต้ตอบกับด้วยพระพุทธเจ้า ผู้มีปัญญามากได้เปรียบเหมือนกระต่าย ไม่อาจมาแข่งคู่ คือจับคู่แข่งขันกับด้วยช้างใหญ่จับมันได้^{๙๐}

กระต่ายในดวงจันทร์ ซึ่งเป็นคำเปรียบเทียบ ที่ครั้งหนึ่งอาจารย์ที่มีชื่อว่าพุทธสัจญญกะเมื่อได้รู้ว่า พระพุทธเจ้าบังเกิดขึ้นในโลกแล้ว ก็ได้กล่าวกับศิษย์ทั้งหลายว่า ความเป็นผู้นำของโลกหาได้ยาก เหมือนหาดอกมะเดื่อที่ดีเหมือนหาดอกมะเดื่อในดวงจันทร์ หรือเหมือนหาน้ำนมกา พระพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้นในโลกแล้ว แม้ความเป็นมนุษย์ก็หาได้ยากและเมื่อความเป็นผู้นำโลกและความเป็นมนุษย์ทั้งสองอย่างมีอยู่ การได้ฟังธรรมก็หาได้ยากยิ่ง พระพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้นในโลก พวกเราจักได้ดวงตาอันเป็นของพวกเรา มาเถอะท่านทั้งหลาย เราจักไปยังสำนักของพระพุทธเจ้ากัน^{๙๑} ดังนั้นกระต่ายในดวงจันทร์ เป็นคำที่เวลาเปรียบเทียบกับใช้กับสิ่งที่ประเสริฐที่สุดในโลก

อย่าหายใจเข้าออกสั้นดุจลำตัวกระต่าย หมายความว่า ลมหายใจเข้าและหายใจออกแม้ที่ละเอียดจนยิบ ทำร่างกายอันยาวในตัวช้างและตัวงู ให้

^{๘๘} พุ.ธ.(ไทย) ๒๕/๓๔๒/๑๓๙.

^{๘๙} พุ.เถรี.(ไทย) ๒๖/๒๕๒/๕๙๖.

^{๙๐} พุ.ม.(ไทย) ๒๙/-/๒๑๓.

^{๙๑} พุ.อป.(ไทย) ๓๓/๑๖/๑๓๗.

ค่อย ๆ เต็มแล้วก็ค่อย ๆ ออกไป จึงเรียกว่ายาว ลมหายใจเข้าและลมหายใจออก ทำร่างกายอันสั้น ของสุนัขและกระต่ายให้เต็มเร็วแล้วก็ออกเร็ว ฉะนั้น ท่านจึงเรียกว่า สั้นแต่มนุษย์บางจำพวกหายใจเข้าและหายใจออกยาวด้วยอำนาจระยะเวลาดุจช้างและงู บางจำพวกหายใจเข้าและหายใจออกสั้นดุจสุนัขและกระต่าย เพราะฉะนั้นลมหายใจเข้าและหายใจออกของมนุษย์เหล่านั้น ด้วยอำนาจกาลที่ออกและเข้าอยู่กินเวลานาน พึงทราบว่ายาว ที่ออกและเข้าอยู่ชั่วเวลาน้อย พึงทราบว่าสั้น ในปฏิสัมพันธ์ามรรถอรธกถา กล่าวไว้ว่า มนุษย์บางครั้งหายใจเข้าและหายใจออกยาว เหมือนช้างและงูเป็นต้น บางครั้งสั้นเหมือนสุนัขและกระต่ายเป็นต้น ลมอัสสาสะปัสสาสะที่เหน็ดเหนื่อยยุ่งยากด้วยประการอื่นไม่มียาวและสั้น เพราะฉะนั้นลมอัสสาสะปัสสาสะเมื่อเข้าและออกตลอดกาลนานพึงทราบว่ายาว เมื่อเข้าและออกตลอดกาลสั้นพึงทราบว่าสั้น เมื่อคนเรารู้ระบบการหายใจแล้ว จงหายใจให้ถูกต้อง แล้วใช้ประโยชน์จากการหายใจเจริญกัมมฐานกำหนดลมหายใจเข้าออก^{๑๒} หรือในทีฆนิกาย สีลขันธวรรค กล่าวไว้ว่า การบรรลุธรรม ผู้มีปัญญาน้อย ซึ่งมีได้สังสมกุศลสมภารไว้ หยั่งรู้ได้ยาก พึงไม่ได้ ดุจกระต่ายพืงมหาสมุทรไม่ได้

หลักธรรมที่ควรประพฤติตาม

ในปีกระต่าย ควรเป็นหลักธรรม ๔ อย่าง เพื่อความเจริญรุ่งเรืองในชีวิต คือ (๑) มีความรอบคอบ ไม่ประมาท ใคร่ครวญก่อนแล้วจึงกระทำ เพราะกระต่ายเคยมีความผิดพลาดในขณะที่หลับแล้วเมื่อได้ยินเสียงอะไรแล้วไม่ได้พิจารณาให้ดี รีบทำอะไรบางอย่าง โดยขาดความใคร่ครวญ จึงทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนไปตามๆกัน ดังนั้น คนเรา แม้จะหลับไหลอยู่ หรือหลับๆ ตื่นๆ ก็ตาม จงเร่งปลุกสติให้ตื่นจากความหลับไหลเรียกสติกลับมาแล้วจึงตัดสินใจทำ อะไรอย่างมีความคิดใคร่ครวญ เพราะกระต่ายสอนให้คนเราเรียนรู้เรื่องนี้ได้อย่างชัดเจน (๒) อย่าหลงเชื่อผู้อื่น เพราะเหล่ากระต่ายนับพันตัวหลงเชื่อกระต่ายตัวหนึ่งที่พูดว่าแผ่นดินถล่ม แล้ววิ่งหนีตายไปตามนั้น ก็ทำให้ตนเองเกือบตาย เกือบวิ่งไปตกทะเล แต่โชคดียังดีที่ราชสีห์โพธิสัตว์มาช่วยเหลือไว้

^{๑๒} วิ.มหา.อ.(บาลี) ๑/-/๔๔๖.

ได้ทัน จึงทำให้หมู่วิวมีชีวิตรอดปลอดภัย ดังนั้น คนเราอย่าเชื่อผู้อื่นมาก ให้เชื่อมั่นตนเอง เชื่อศักยภาพของตนเอง เพราะการหลงเชื่อสิ่งที่ผู้อื่นทำ แล้วทำไปตามที่ผู้อื่นทำนั้น ก็จะทำให้ตนเองเดือดร้อนและทำให้ผู้อื่นที่เกี่ยวข้องกับเรา ต้องพลอยเดือดร้อนไปด้วย (๓) มีความกล้าทำสิ่งที่ดีที่ทำได้ยากดังที่ได้ตั้งใจไว้ แม้จะทำได้ยากยิ่งก็ตาม คือกระต่ายได้ตั้งใจว่า ในวันเพ็ญไครมา ขออะไรก็จะให้ชีวิตเป็นทาน แล้วทำตามนั้น ดังนั้น เมื่อคนเราตั้งใจว่าจะทำอะไรแม้จะทำได้ยากยิ่งก็จงทำสิ่งนั้นตามที่ได้ตั้งใจไว้ (๔) สอนอย่างไรทำอย่างนั้น คือกระต่ายโพธิสัตว์สอนให้ผู้อื่นทำความดี สอนให้บริจาคทาน แล้วตัวเองก็ทำความดี บริจาคชีวิตให้เป็นทานไว้อย่างแบบอย่าง คนเราก็เหมือนกันผู้เป็นครูอาจารย์สอนให้เขาทำความดี แล้วก็ทำอย่างที่เขาสอน และสอนอย่างที่เขาทำ ก็จะทำให้ได้รับการจารึกคุณความดีไว้ในดวงใจของตนบนแผ่นดินชั่วกัป ดุจดั่งภาพกระต่ายที่ได้จารึกไว้ในดวงจันทร์ฉะนั้น

ประโยชน์ที่ได้รับจากกระต่าย

กระต่ายเป็นอาหาร ในอังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต กล่าวถึงราชสีห์จับกระต่ายไม่พลาดกินเป็นอาหาร^{๑๓} หรือดังคำในชาดกที่กล่าวไว้ว่า ขนทั้งหลายปลุกกระต่ายไว้ในป่า ทำเครื่องดักสัตว์ เบียดเบียนกระต่าย^{๑๔} นอกจากนี้ ในอรรถกถามหาวิงค์ภาค ๒ กล่าวไว้ว่า เวลาไม่มีเนยใส ก็สามารถใช้น้ำมันที่ทำมาจากกระต่ายได้ เพราะกระต่ายเป็นสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม ดังนั้น จึงมีเนยใสในอรรถกถาหมัชฌิมนิกายอุปปิณณาสก์ กล่าวไว้ว่า ชาวบ้านยิงกระต่ายระหว่างทางแล้วหอบกลับบ้าน หรือกระต่ายเป็นสัตว์ที่หนีรอดได้จากคราวที่น้ำท่วมโลก ในมิลินทปัญหากล่าวไว้ว่า คราวที่น้ำท่วมโลก แม้แต่ขุนเขาหิมพานต์ก็ถูกน้ำท่วม สัตว์สี่เท้ามีแข็งแรงหนีขึ้นที่ดอนรอดพ้นจากการถูกน้ำท่วมตาย ดังคำว่า คงคาทั้งหลายย่อมไหลมาแต่ป่าหิมพานต์แล้วและไหลหลังลงสู่มหาสมุทรอันใหญ่ฉนใด อันว่ามหาเมฆใหญ่บันดาลทำให้ฝนตกลงมาท่วมบ่อสระในป่าหิมพานต์ เป็นน้ำป่าพัดขอนไม้ใหญ่น้อยและรากใบเป็นสวะลอยไป สัตว์น้อยใหญ่คือแมลงปอง ตะขาบ งู พังพอน สุนัข กระต่ายและเสื่อป่าเป็นต้นก็พากันหนีขึ้นไปอาศัยอยู่บนดอน หมู่วิวที่มี

^{๑๓} อัง.ปญจก.(ไทย) ๒๒/๙๙/๑๖๘.

^{๑๔} ขุ.ชา.ปกิณณก.(ไทย) ๒๗/๒๕๙/๔๖๓.

กำลังอ่อนหนึ่มไม่พ่น น้ำก็ท่วมตายไหลพัดพาไปสู่มหาสมุทรใช่แต่เท่านั้นน้ำใหญ่ยังพัดพาเอาสิ่งโสโครกบรรดามีให้ไหลไปสิ้น ข้าราชการปฐพีให้สะอาดหมดลามาและน้ำก็ไหลไปสู่มหาสมุทรจนแห้งไม่เหลือเลย นอกจากนี้กระต่ายยังสร้างความน่ารื่นรมย์ มักพบอยู่ใกล้กับผู้ทรงศีล บำเพ็ญพรต ซึ่งเป็นสถานที่รื่นรมย์ใจ ดังคำว่า ณ ที่นั่น มีทั้งแรด ...เสื่อปลา กระต่ายและวัว กระทั่งเป็นจำนวนมาก^{๑๕} และมีปรากฏในป่าหิมพานต์ ชอบเที่ยวไปมา ดังคำว่า ...เสื่อปลา กระต่าย วัวกระทั่ง^{๑๖} หรือตั้งคำเชิญชวนที่ปุณณกัณฑ์ทูลกับพระราชินีให้ชมสัตว์ต่างๆที่ว่า ขอทูลเชิญทอดพระเนตรฝูงเนื่อนานาชนิด เป็นจำนวนมากที่เชิงเขา เช่น ... ชะมด แมวป่า กระต่าย และกระแต ซึ่งมีอยู่มากมายหลายหลาก^{๑๗} หรือใช้เป็นของเล่นเด็กๆ เช่น ตุ๊กตากระต่าย ในมหาเวสสันดรชาดก ก็ได้กล่าวถึงสองกุมาร คือพระชาลีและพระกัณหา ก็ชอบเล่นตุ๊กตากระต่าย ดังนั้น ในปีใหม่ เด็กๆ ก็ควรได้รับสิ่งของที่เกี่ยวกับกระต่ายเป็นของขวัญ เพื่อสร้างความเบิกบานใจระหว่างครอบครัว

สรุปความ

หลายคนได้ข้อคิดว่า การที่กระต่ายรู้ภาวะของตนที่ไม่คำนึงถึงชีวิต เพื่อบริจาคชีวิตให้เป็นทาน ยอมสละชีวิตของตนเพื่อให้เป็นอาหาร ซึ่งแม้ท้าวสักกะจอมเทพไม่สามารถจะข่มได้ สุดท้ายท้าวสักกะจอมเทพยังได้จาริกคุณความดีไว้บนดวงจันทร์ กระต่ายมีคุณความดี ที่ได้รับจากจาริกลงในดวงจันทร์ แล้ว และมองตัวเราได้สร้างสิ่งที่จะทำให้ได้รับจาริกแล้วหรือยัง หากยังไม่ได้ทำ ก็เริ่มทำตั้งแต่บัดนี้ไป ในปีนี้เราควรจะเริ่มต้นด้วยการที่จะไม่เป็นที่กระต่ายตื่นตูม ที่ขาดจากการสังเกต และจะไม่ประมาท ทำอะไรก็จะไม่มองข้าม ไม่ดูถูกความสามารถของผู้อื่น เพราะสำนึกได้ที่เคยลำพองตัวในคราวที่วิ่งแข่งขันกับเต่า ผลสุดท้าย ก็พ่ายแพ้ต่อเต่า กระต่ายเป็นสัตว์เล็กที่ถูกสัตว์ใหญ่จับกินเป็นอาหาร กระต่ายชอบอะไรเลียนแบบผู้อื่น ทั้งที่ตัวเองขาดความสามารถ เคยอยากลงอาบน้ำค้างข้าง ผลสุดท้ายก็เดือดร้อนเกือบตายกว่าจะขึ้นจากน้ำที่ลึกได้ ในปีนี้จะทำอะไร ต้องคำนึงถึงศักยภาพ

^{๑๕} พุ.ชา.อสิตี. (ไทย) ๒๘/๒๖๗/๑๒๙.

^{๑๖} พุ.ชา.อสิตี. (ไทย) ๒๘/-/๑๓๔.

^{๑๗} พุ.ชา.อสิตี. (ไทย) ๒๘/-/๔๐๓.

ความสามารถของตนเอง หากทำไม่ได้ ก็อย่าไปทำ เพราะจะทำให้ตัวเองเดือดร้อนได้ กระจายเป็นสัตว์ดิ้นรนยามติดบ่วง พยายามดิ้นรนเพื่อให้หลุด แต่ดิ้นรนอย่างไรก็หารอดไปได้ไม่ จึงกระสับกระส่าย เปรียบได้ดังที่คนเราเมื่อเกิดตัณหาจะเกิดขึ้นย่อมอยู่ไม่เป็นสุข มีความกระสับกระส่าย มักแสดงอาการให้ผู้อื่นได้เห็นชัด หากบรรเทาความอยากลง ความกระสับกระส่ายก็จะลดลงได้ หรือการที่จะได้บรรลุธรรมได้นั้น ในการบรรลุธรรม สำหรับผู้มีปัญญาน้อย ซึ่งมีได้สิ่งสมกุศลความดีไว้หยิ่งรู้ได้ยาก พึ่งไม่ได้ ดูกระจ่างพึ่งทะเลไม่ได้ และอย่าได้เชื่อคนอื่นมากเกินไปคือเมื่อเกิดมาเป็นคนไม่ควรหันไปตามเหตุที่ถึงของบุคคลอื่น (คือไม่ควรเก็บเอาเรื่องของคนอื่นมาคิด) เพราะสัตว์สี่เท้าในป่าหิมวันต์กว้างสามพันโยชน์ ยึดถือเรื่องของคนอื่นพากันวิ่งจะไปลงทะเลเพราะพึ่งคำของกระจ่างตัวหนึ่งมาแล้ว ดังนั้นคนเราจึงไม่ควรยึดถือเอาเรื่องของคนอื่น ในปีนี้ เพื่อให้ได้ประโยชน์จากกระจ่าง บูชาคุณธรรมของกระจ่าง เพื่อให้ตนมีความสุข ควรหัดเป็นผู้บริจาคสิ่งของให้เป็นทาน โดยให้หญ้าอ่อนเป็นอาหารแก่สัตว์ และไม่เบียดเบียนสัตว์ มีเมตตาจิตต่อสัตว์โลก ก็คงทำให้หมู่สัตว์รวมทั้งกระจ่างคงกระโดดเบิกบานใจเป็นแน่แท้

ท้ายสุดนี้ ขอให้ปีกระจ่างในปีเถาะ คติธรรมที่ได้รับจากกระจ่าง จงเป็นข้อคิดเตือนสติ นำหลักธรรมเรื่องมีความกล้าที่จะทำสิ่งที่ดีซึ่งทำได้ยากยิ่งที่ได้ตั้งใจไว้ หรือสอนผู้อื่นให้ทำความดี โดยการทำตนให้เป็นแบบอย่าง สอนอย่างไรทำอย่างนั้น สร้างความดีไว้เสมอ ให้ทานเป็นประจำมีความใคร่ครวญก่อนทำไม่หลงเชื่อผู้อื่นโดยขาดใคร่ครวญและเชื่อมั่นว่าตนทำได้ในความดีที่ได้ตั้งใจไว้ ก็ทำให้ชีวิตเจริญรุ่งเรืองและได้รับความโชคดีในปีกระจ่าง มีความสุขเบิกบานใจตลอดไป